

UNA VISIÓ DE LA CRISI DES DE L'ECONOMIA POLÍTICA

APRENDRE, O NO, LES LLIÇONS DE LA CRISI

D18

NOUS HORIZONS 197 | 2010

Sembla ja clar que la crisi de finals de la primera dècada del segle XXI té unes arrels que van força més enllà dels aspectes estrictament financers i econòmics i, en conseqüència, tindrà també uns efectes amb una molt àmplia incidència sobre la configuració sociopolítica de les nostres societats. Ens cal, doncs, una visió des de l'economia política que superi els estrets compartiments amb què sovint determinades ortodòxies economicistes analitzen les causes, mecanismes i conseqüències de la crisi. Entre d'altres raons, perquè aquests enfocaments reduccionistes han contribuït de forma significativa no tan sols a no detectar a temps la situació sinó a originar-la.

En aquest text examinarem dos aspectes de l'economia política de la crisi. D'una banda, com encaixa en una determinada manera de concebre el funcionament de les economies i les societats que ha portat a retrocessos en avenços democràtics i socials, primer amb la "coartada" de la globalització, ara de la crisi, i en un futur que ja ha començat, la configuració de les societats postcrisi. I d'altra banda, els canvis en la configuració de l'escena internacional, amb noves pautes de repartiment del poder financer, empresarial i polític, amb quins paràmetres i valors.

Què hi ha darrera del camí que ens ha portat a la crisi?

Les interaccions entre economia i política han tingut en les darreres dècades un punt cabdal en la cerca d'equilibris raonables entre el funcionament dels mercats i el paper de les regulacions i intervencions públiques. Moltes experiències –inclosa la Gran Depressió dels anys 30 del passat segle– han anat evidenciant la necessitat que les dinàmiques dels mercats tenen sovint efectes indesitjables que van des d'episodis de crisi i inestabilitat fins a desigualtats i pobresa. No és casualitat que les dècades posteriors a la Gran Depressió fossin les de més avenços en les regulacions, incloses les financeres, i en paral·lel, dels "Estats de Benestar".

No es tractava de problemes conjunturals. Irving Fisher¹ ja explicava el 1933 la dinàmica recurrent en què es passa de buscar inversions productives a mig termini a les "esperances de vendre amb profit realitzant guanys de capital a curt termini" fins arribar a "promocions insensates" que acaben sovint en "fraus descarats", portant pel camí dosis creixents d'endeutament que finalment es revelen insostenibles. Ens sona? I Hyman Minsky venia pregonant des de fa mig segle que els mercats financers tenen elements intrínsecs d'inestabilitat agreujats quan els comportaments oportunistes d'especulació van guanyant pes a les transaccions en comparació amb les activitats de veritable generació de riquesa. La lliçó clara és la necessitat de mecanismes de supervisió i regulació que limiten els comportaments imprudents i insensats per rendibles que puguin semblar a curt termini.

Enfront de tota aquesta experiència, a les darreres dècades hem assistit a unes desregulacions en el sector financer, però també en altres àmbits en què es varen "contagiar" les argumen-

"Mercats eficients" no vol dir "mercats desregulats". Els mercats requereixen per funcionar de forma socialment i econòmicament acceptable un marc institucional de qualitat i unes regles raonables."

Joan Tugores, catedràtic del departament de Teoria Econòmica de la UB. Degà de la Facultat d'Econòmiques (1994-1998) i rector de la UB (2001-2005). Especialista en Economia Internacional i Globalització, autor de "I després de la globalització?" (Ed. Eumo, 2008), "El lado oscuro de la economía" (Gestión 2000, 2009), i editor de "Crisi" (Lid ed., 2009). jtugores@ub.edu

tacions basades en la necessitat de "mercats lliures". Si afegim, a més, les polítiques retributives a determinats sectors amb importants complements ("bonus") vinculats a resultats a curt termini, la dinàmica de "fugida cap endavant" que ens ha portat a la crisi tornava a estar servida. Com ha assenyalat Daron Acemoglu, això no només ha estat un error en termes de lliçons bàsiques de la història, sinó que sobretot ha estat un error conceptual: de tenir ja molt clar que "mercats eficients" no vol dir "mercats desregulats", sinó que, ben al contrari, els mercats requereixen per funcionar de forma socialment i econòmicament acceptable un marc institucional de qualitat i unes regles raonables.

¿Què va donar lloc a l'onada de desregulacions que ens ha fet tornar a caure en els mateixos errors que altres vegades, però ara potenciat per les interconnexions financeres i de tota mena de l'economia global? Simon Johnson, fins fa poc conseller econòmic principal del Fons Monetari Internacional, va publicar el 2009 un article amb el títol "The quiet coup"² (que podríem traduir per "El cop d'Estat silenciós"), que explica amb claredat i dades de primera mà com les interconnexions teixides entre les cúpules financeres i polítiques van permetre unes noves regles del joc que prescindien de les experiències històriques i propiciaven els comportaments que han portat a la crisi. I el poder d'aquestes cúpules s'estenia amb l'arrogància d'afirmar que "aquesta vegada és diferent" cada cop que algú recordava els precedents, a més de poder comptar amb una ortodòxia acadèmica ben "lubrificada" que pregonava nous enfocaments que haurien reduït a pràcticament zero els riscos en la gestió financera i estaria "demostrant" les fites en l'eficiència dels mercats desregulats. Ara ja sabem on ens portaven aquestes pretensions i aquesta arrogància.

Els impactes socials d'aquesta dinàmica són molt amplis, en detriment sovint de la cohesió social, i posen en perill avenços democràtics a les nostres societats. Fins i tot les dades dels més ortodoxes organismes internacionals mostren increments en les desigualtats i retrocessos en els salaris reals. Les xifres de l'FMI mostren com els "dividends de la globalització" –els guanys de productivitat obtinguts en configurar xarxes globals de producció– s'han distribuït de forma molt asimètrica. L'OCDE parla explícitament d'*Unequal growth* per definir l'onada de creixement precisi. També en un document de l'OCDE, el professor Atkinson, de la Universitat d'Oxford, afegeix *Unequal Recession* per descriure com l'increment de l'atur i les diferents capacitats de resposta i pressió sobre els poders polítics ("rescat per a uns, atur per a d'altres") amenacen amb continuar l'espiral de desigualtats tot aprofitant la "coartada de la crisi". Des de la perspectiva del teixit empresarial també són visibles fets com els problemes creixents dels emprenedors i professionals de petita i mitjana empresa, mentre que augmenta el paper de les grans empreses,

El que està en joc, una vegada més i potser de forma decisiva per a una o dues generacions, és una revisió en profunditat de les regles de les nostres societats democràtiques amb compromisos públics en matèria de benestar.”

D20

NOUS HORIZONS 197 | 2010

algunes d'elles rebatejades com a *national champions* per tractar de legitimar els privilegis polítics i econòmics que les seves bones “connexions” propicien, sovint en detriment del conjunt de la societat.

I de cara al futur, els riscos no són menors. Ben al contrari, les dades relatives a com les economies avançades han incrementat els seus dèficits i deutes públics per fer front a la crisi (independentment del que s'opini respecte a l'efectivitat o optimalitat econòmica i social en què s'han fet servir els diners) mostren un nivell que fan que els poderosos interessos i les ortodòxies acadèmiques que van contribuir tan decisivament a gestar la crisi, parlin obertament de la necessitat d'*exit strategies*, d'estratègies per recuperar –consolidar– els comptes públics. Els casos recents de Dubai i Grècia, tan diferents, accentuen les pressions al respecte i fan que els mateixos governs que en alguns moments havien pensat en regular o “disciplinar” els mercats financers ara es preocupin per no empitjorar la seva “qualitat creditícia” davant els mateixos operadors financers.

El Fons Monetari Internacional, l'OCDE i la Comissió Europea han publicat els darrers mesos un document rere l'altre amb dades que xifren entre el 6 i el 12% del PIB les reduccions requerides en els dèficits públics. Tots ells propugnen, amb graus diferents d'elegància però amb claredat, reduccions en la despesa pública i apujades d'impostos (i l'OCDE indica que una via principal seria eliminar els IVA reduïts sobre articles bàsics), i també evidencien els seus influents punt de vista de què “afrontar la factura de la crisi” entrarà en conflicte amb els compromisos derivats de l'envelliment de la població (és a dir, pensions, dependència, etc.). El debat sobre això no ha fet més que començar i suposarà una

“digestió” llarga dels costos de la crisi, més llarga del que semblava al principi. Com els menjars mal cuinats, les “digestions” poden ser més llargues i pesades que les “indigestions”. I el que està en joc, una vegada més i potser de forma decisiva per a una o dues generacions, és una revisió en profunditat de les regles de les nostres societats democràtiques amb compromisos públics en matèria de benestar.

La globalització després de la crisi

L'entorn global que ha propiciat la crisi també ofereix elements importants d'anàlisi i reflexió. Sovint s'apunta, amb raó, als profunds canvis en la distribució del poder econòmic, empresarial, financer i polític en favor de les economies anomenades emergents –algunes de les quals ja estarien de fet emergides– com al tret d'abast històric més destacat d'aquests temps. Les taxes de creixement d'aquestes economies tornen a desbordar les de les economies avançades; s'ha plantejat, fins i tot, si es pot estar produint un mecanisme de *decoupling* en què els mercats d'exportació envers aquestes economies emergents/emergides siguin més importants per a les avançades que a la inversa. Xina porta ja uns quants anys al front de països amb capacitat de finançament internacional, mentre que Estats Units (i Espanya en segon lloc, per davant del Regne Unit) han vingut encapçalant el llistat de països amb “necessitat de finançament exterior”. Cada vegada són més freqüents processos empresarials de fusions o absorcions en què grups empresarials amb base a economies emergents tenen el paper dominant (“El Sud surt de compres”, va titular S. Garelli), i la crisi ha actualitzat el paper dels *Sovereign Wealth Funds* de què disposen molts d'aquests països per canalitzar el seu potencial inversor.

El compromís amb la democràcia i les polítiques socials de la major part dels països emergents és “limitat”, per dir-ho de forma suau. I es planteja l’interrogant de fins a quin punt el pes més gran d’aquests països es traduirà en una “exportació” a escala global de les seves prioritats i valors.”

Aquesta potent emergència té vessants positives, però també d’altres preocupants. El compromís amb la democràcia i les polítiques socials de la major part dels països emergents és “limitat”, per dir-ho de forma suau. I es planteja l’interrogant de fins a quin punt el pes més gran d’aquests països es traduirà en una “exportació” a escala global de les seves prioritats i valors. A determinats cercles influents se sent parlar, almenys en privat amb indissimulada admiració –quan no enveja–, de l’estil “executiu” de fer les coses per part d’alguns dels líders i sistemes polítics dels emergents. I entre les explicacions dels canvis a què ens ha portat la globalització i la crisi s’apunten alguns –com la cada vegada més citada de “Bretton Woods II”– que explícitament articulen les complementarietats d’interessos entre els sectors dirigents de Xina i Estats Units, que anirien més enllà fins i tot de les retòriques periòdiques sobre la lluita pel lideratge mundial a mig termini. Cal tenir en compte això quan es parla de la necessitat –imprescindible– d’una *governance* de la globalització, ja que caldria afegir que aquesta hauria de ser amb paràmetres participatius i democràtics, en lloc de possibilitar que quedés “segrestada” per una coalició de les elits d’economies avançades i de les emergents, en traslladar a nivell formal les trobades de Davos i tot el que signifiquen.

En aquest marc, caldrà seguir amb atenció la configuració de l’economia global i les seves implicacions geopolítiques, així com els impactes sobre les diferents societats i poblacions. Podem apuntar tres escenaris de referència, cadascun amb dificultats, desitjabilitat i problemes diferents. El primer conté ingredients de “desglobalització”, el segon probablement seria l’entorn més favorable a una reconfiguració més sòlida de l’economia mundial, però el tercer i

“ **Una de les lliçons de la història és que les societats més cohesionades i amb projectes compartits són les més ben preparades per fer front als reptes, especialment en moments, com els actuals, de canvis de gran abast i profunditat. I ignorar les lliçons de la història és condemnar-nos a repetir-la.**”

més preocupant guanya cada dia més pes en termes de probabilitats... si no fem res a temps per revertir-lo.

Un primer escenari seria alguna forma de “desglobalització” l’impacte de la qual dependria de com s’articulés. Una “desglobalització proteccionista” era al principi de la crisi un escenari especialment temut, pel record de la Gran Depressió dels anys 30 del segle XX, en què les respostes unilaterals van agreujar amb descoordinació i insolidaritats la gravetat de la situació. S’han fet esforços per desmarcar-se’n, explícits a les declaracions del G-20, encara que s’acumulen evidències d’un “proteccionisme de baixa intensitat”. Encara que avui sembli que s’ha eludit el principal risc, queden *temptacions* per superar. Entre elles, la que pot tenir Estats Units de tractar de reduir el valor dels seus deutes, com en altres moments de la història, en tolerar o propiciar inflacions i/o depreciacions del dòlar USA. Les respostes d’altres actors internacionals en termes d’elevacions de tipus d’interès o, de nou, mesures proteccionistes, poden portar a tensions globals que dificultin la recuperació. Aquests riscos ratifiquen la necessitat de mecanismes coordinats amb regles i regulacions adequades a les noves realitats, que al meu parer haurien d’incloure una versió modernitzada de la taxa Tobin, com a “bestreta” d’una supranacionalització de la fiscalitat sobre els capitals, que evités o limités els enormes graus d’evasió i/o elusió de responsabilitats fiscals de les rendes del capital.

Un segon escenari d’interès és el que podríem anomenar de reglobalització³, que combinés, d’una banda, el manteniment dels fluxos comercials i financers internacionals amb les regulacions adients, però per l’altre costat evités de manera efectiva la reaparició dels desequilibris i comportaments que més van contribuir a

la gestació de la crisi. Això implica per als països amb dèficits –Estats Units, però també Espanya– una aposta per una millora de la productivitat, una reducció de la dependència de l'estalvi exterior i una reorientació dels recursos cap a activitats que treguin més profit de tot el potencial de feina ben feta, innovació i creativitat de la nostra societat, la qual cosa implica també una reformulació del sistema educatiu en consonància i que, per cert, hauria d'anar en gran mesura just en la línia contrària a les reformes recents en pràcticament tots els nivells educatius.

El tercer i alhora més probable i perillós escenari és el que podem qualificar com a “vuelta a las andadas”, o com la coneguda expressió anglosaxona de *Business as usual*. En aquest escenari, a mesura que s'anés superant en l'àmbit internacional la situació d'emergència dels moments més durs de la crisi que ha portat a respostes excepcionals en termes de polítiques expansives i intervencions públiques –de vegades, cal dir-ho, fetes servir per rescatar amb impunitat sectors o grups que van propiciar la crisi–, es plantejaria el “retorn a la normalitat”, s'exigiria una reducció de nou del paper del sector públic, es bloquejarien les iniciatives de regulacions de més ampli abast, etc. Poderosos interessos amb importants altaveus mediàtics i acadèmics ja estan per la feina... amb la complexitat objectiva de determinades actituds proactives i/o passivitats –i incompetències– polítiques. Una de les implicacions i manifestacions d'aquesta línia és la insistència en proclamar que només les minories, com els *national champions*, els autodenominats sectors “excel·lents” o les anomenades “classes creatives”, poden pensar i decidir per tots nosaltres, en una nova versió del despotisme (presumptament) il·lustrat –que a la vista de les connexions personals i de clan entre

molts dels seus membres també podria anomenar-se “nepotisme (presumptament) il·lustrat global”–, una variant de l'absolutisme que, si bé ja ha demostrat amb la crisi on ens porta realment, s'està reconstituïnt amb gran rapidesa en aprofitar també la dificultat per articular de forma sòlida i efectiva alternatives progressistes.

La dinàmica que rau sota aquest preocupant escenari és la de continuar la tasca de revisar a la baixa el contingut democràtic i els compromisos socials dels nostres països. Això no seria només injust sinó també ineficient socialment i econòmicament, ja que suposaria oblidar que una de les lliçons de la història, llunyana i recent, és que les societats més cohesionades (en què és fort el sentiment perquè és forta la realitat que “tots som al mateix vaixell”) i amb projectes compartits són les més ben preparades per fer front als reptes, especialment en moments, com els actuals, de canvis de gran abast i profunditat. I és que, com ja ha mostrat aquesta crisi una vegada més, ignorar les lliçons de la història és condemnar-nos a repetir-la. Estem a temps d'evitar-ho, però el marge es va reduint •

-
- 1 L'article d'Irving Fisher, així com un text de Minsky i un altre d'Acemoglu, es poden trobar en versió catalana a: J. Tugores (ed), *Crisi: selecció de textos clàssics i moderns*, Lid editorial, 2009.
 - 2 Simon Johnson, “The Quiet Coup”, *The Atlantic*, maig 2009. Disponible a: <http://www.theatlantic.com/doc/200905/imf-advice>
 - 3 Sobre els escenaris de la globalització postcrisi i les seves implicacions: J. Tugores, *El lado oscuro de la economía*, Ed. Gestión 2000, 2009.